

О.Я. Дуднік
кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин
Київського міжнародного університету

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА РЕСПУБЛІКИ ГРУЗІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ

У даній статті висвітлюється вплив геополітичної ситуації в Закавказзі на зовнішню політику Республіки Грузії. Простежено зміни у взаємовідносинах Грузії з Російською Федерацією в контексті розв'язання грузинсько-південно-осетинського, грузинсько-абхазького та грузинсько-аджарського конфліктів, а також розглянуто чинники, що зумовили розширення і поглиблення, насамперед, воєнно-політичного співробітництва грузинської держави з НАТО і країнами Європейського Союзу протягом 90-х років ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: сепаратизм, автономія, конфлікт, переговори, співпраця, партнерство, угода, територіальна цілісність, самопроголошена республіка, тероризм, Організація з Безпеки і Співпраці в Європі (ОБСЄ), Європейський Союз (ЄС), Північноатлантичний альянс (НАТО).

Яскравим прикладом впливу геополітичної ситуації та регіональної політики великих держав на внутрішнє становище і зовнішню політику невеликої країни є сучасна Республіка Грузія.

Головним завданням грузинського керівництва з моменту проголошення державної незалежності в 1991 р. було збереження територіальної цілісності країни. Однак через низку зовнішніх чинників забезпечити її уряд республіки не може донині.

Грузія, як і інші пострадянські республіки Закавказзя, у період здобуття своєї другої в ХХ ст. незалежності (від 1918 до 1921 р. існувала суверенна Демократична Республіка Грузія) [1] перебувала в стані громадянської війни, зумовленої сепаратистськими рухами в Абхазії та Південній Осетії. Появі сепаратизму значно сприяли самі грузини. Ще в часи перебудови в СРСР їхні національні лідери вимагали ліквідації усіх автономних утворень на своїй території. Це викликало прямо протилежну реакцію протесту з боку керівництва та негрузинського населення Південно-Осетинської автономної області та Абхазької автономної республіки, які відповідно в 1990 та 1992 рр.

проголосили свій державний суверенітет. Тбілісі вдався до сили, щоб перешкодити розпаду держави, однак, його зусиль було недостатньо, оскільки сепаратисти отримували політичну, військову та матеріальну підтримку з боку Росії. Остання втрутилась у конфлікт, який безпосередньо торкався її. Зокрема, біженці з Південної Осетії перетинали російський кордон і зупинялися на своїй етнічній батьківщині – Північній Осетії (територія Північного Кавказу), яка входить до складу російської держави. Після розпаду СРСР південні осетинці стали домагатися створення єдиної осетинської держави шляхом об'єднання територій Північної (російської) і Південної (грузинської) Осетій. Нове державне утворення, на їх погляд, мало ввійти на автономних правах до складу Росії [2]. Така ідея існувала з радянських часів, але реалізація її була неможлива не лише через супротив грузин, а й тому, що Південна і Північна Осетії розділені кавказьким хребтом.

На початку 1990-х років Москва втрутилась у конфлікти на території Грузії, виступаючи не лише як миротворець, а як захисник російськомовного населення республіки [3]. Насправді, вона прагнула зберегти свій вплив і контроль у Закавказзі, зокрема, шляхом залишення там своїх військових баз, які існували в регіоні з радянських часів. До того ж, Росію явно не влаштовувала прозахідна спрямованість у політиці тбіліського керівництва, яке очолив лідер грузинських дисидентів – Звіад Гамсахурдія (син класика грузинської прози – Костянтина Гамсахурдія). З першого дня незалежності головним пріоритетом зовнішньої політики Грузії стала інтеграція в політичні та економічні структури Європи, а також в євроатлантичну структуру безпеки. До того ж країни Європейського Союзу (ЄС) виступали за збереження територіальної цілісності та суверенітету грузинської республіки.

Явна підтримка Росією осетинських сепаратистів у 1990–1992 рр. викликала обурення грузинського керівництва, яке в 1991 р. вдалося до розриву економічних зв'язків з Росією. Правда, від такого рішення постраждала передусім сама Грузія. Тоді більшість грузинських підприємств протягом шести місяців призупинили свою роботу, країна опинилась в економічній кризі, а грузинсько-осетинська війна не припинилась. Унаслідок населення республіки стало виражати невдоволення політикою З. Гамсахурдія. У країні з'явилась опозиція на чолі з Дж. Іоселіані та Т. Катовані. У грудні 1991 р. відбулось двотижневе збройне протистояння влади з опозицією, яке закінчилось поразкою першої. Тоді, скориставшись ситуацією, у березні 1992 р. до Грузії повернувся один з колишніх її керівників радянських часів,

пізніше міністр закордонних справ СРСР періоду перебудови – Е. Шеварднадзе. Він поступово перебрав керівництво республікою у свої руки, ліквідував внутрішні суперечності. Народ сподівався, що йому вдасться порозумітися з Москвою у справі розв'язання конфліктів у Південній Осетії, а згодом і в Абхазії.

В абхазько-грузинському протистоянні 1992–1993 рр. на боці перших (за згоди Москви) діяли підрозділи так званої Конфедерації гірських народів Кавказу – організації, де разом з осетинами провідну роль відігравали чеченці. За участь у конфліктах на території Грузії Москва обіцяла їм дати дозвіл на створення в складі Росії конфедеративного державного утворення кавказьких народів зі столицею в м. Грозному. На прапорі чеченців, які воювали в Абхазії проти грузин, була зображена рука Шаміля. Таким чином, чеченці мстили грузинам за допомогу, яку ще в ХІХ столітті надав російській армії грузинський князь Орбеліані під час Кавказької війни проти гірських народів. Грузинське керівництво мало реальні докази про участь чеченського лідера Ш. Басаєва і його загону в абхазькому конфлікті [4]. Ці факти свідчать про те, що Кремль виступав не миротворцем, а одним з паліїв міжнародної війни.

Отже, сподівання, що Е. Шеварднадзе вдасться знайти спільну мову з Москвою, не виправдовувались. Так, переговори у Сочі в 1992 р. та 1993 р., за участю Організації з Безпеки та Співробітництва в Європі (ОБСЄ) сприяли припиненню збройної боротьби, однак Грузія не відновила територіальної цілісності і насправді втратила 20% своєї території. Крім того, у 1992 р. Тбілісі змушений був підписати з Росією Дагомиську угоду, згідно з якою російські війська входили на територію Грузії як миротворчий контингент. Саме тоді Шеварднадзе у відкритому листі до Б. Єльцина пророкував Москві “ефект бумерангу” у формі чеченського сепаратизму. Він також спочатку відмовився від вступу Грузії до Співдружності Незалежних Держав (СНД) [5], та коли кремлівське керівництво стало підтримувати Гамсахурдію, який до того часу переховувався в Грозному, Шеварднадзе став більш поступливим у стосунках з Москвою і погодитися на вступ республіки до СНД.

У 1995 р. Шеварднадзе зробив ще одну поступку Москві. Був підписаний договір про 25-літній термін перебування російських військових баз на території Грузії поблизу м. Тбілісі, м. Гудаути в Абхазії, м. Ахалкалакі та м. Батумі (Аджарія) [6]. У 1996 р. Грузія погодилась на співробітництво з Росією в рамках “Кавказької четвірки”. Ця організація, створена з ініціативи Росії, включаючи також Азербайджан і Вірменію, мала гарантувати безпеку в Закавказзі.

Однак суперечності двох останніх стосовно Нагорного Карабаху, а також непорозуміння Москви і Тбілісі щодо Абхазії та Південної Осетії поставили під сумнів саму доцільність існування цієї міждержавної організації.

Отже, на середину 90-х років ХХ ст. воєнна слабкість та економічний занепад Грузії, політичний тиск і навіть диктат з боку Росії робили Тбілісі все більш поступливим Москві. Це дозволило сепаратистам у Південній Осетії та в Абхазії проголосити державний суверенітет. Правда, самопроголошені республіки донині не визнані міжнародною спільнотою. Крім того, за підтримки Росії про свої сепаратистські наміри став заявляти лідер Аджарії – А. Абашидзе. З того часу розв'язання всіх своїх проблем Грузія все більше пов'язувала із західними державами. Останні чималу зацікавленість до неї стали проявляти із середини 90-х років минулого століття. 1993 р. ЄС запропонував проект відродження Великого Шовкового Шляху, так званого TRASECA, згідно з яким через територію Закавказзя і, зокрема Грузії, мали проходити великі транспортні магістралі з Центральної Азії до Європи [7]. Важливим елементом цього проекту стало будівництво нафтопроводу Баку-Тбілісі-Джейхан, від якого Грузія сподівається одержати значні прибутки. Тбілісі проявив активність у співпраці, і в червні 1996 р. між Грузією і ЄС була підписана угода про партнерство і співробітництво, яка вступила в дію 1999 р. У рамках угоди реалізується декілька проектів, зокрема продовольчої безпеки, фінансової допомоги та реабілітаційний. Останній має сприяти врегулюванню відносин в Південній Осетії та Абхазії [8].

У жовтні 1997 р. в Страсбурзі на зустрічі президентів чотирьох держав пострадянського простору (Грузії, України, Азербайджану та Молдови) був утворений політико-консультативний форум під абревіатурою ГУАМ. 1999 р. до нього приєднався Узбекистан і він отримав назву ГУУАМ. Ця політична структура існує в рамках СНД, але намагається протидіяти політичному й економічному диктату Москви в рамках Співдружності [9].

Одночасно Тбілісі став активно співпрацювати і з Північноатлантичним альянсом, який має гарантувати безпеку комунікацій TRASECA. Посилена увага НАТО, зокрема США, до Грузії зумовлена її важливим геополітичним розміщенням. Республіка є своєрідним опорним пунктом в чорноморсько-каспійському регіоні, оскільки, з одного боку, контролює прилеглий до Туреччини стратегічний район чорноморського узбережжя, а з другого – закриває із заходу вихід Вірменії (стратегічної союзниці Росії) до Чорного моря. Територія Грузії є своєрідними морськими воротами на Кавказ і

плацдармом для західних країн до Каспійського моря, багатого на поклади нафти і газу [10]. Унаслідок держави ЄС та НАТО стали безпосередньо зацікавленими в розв'язанні міжнародних конфліктів на території Грузії, що гарантуватиме безпечне функціонування міжнародного транспортного коридору в Закавказзі.

Співпрацюючи з НАТО в рамках програми “Партнерство заради миру”, Грузія проявляла зацікавленість до натовського досвіду врегулювання міжнародних конфліктів, зокрема в колишній Югославії, сподіваючись використати його на власних теренах [11]. У 1999 р. США на саміті НАТО у Вашингтоні висунули ідею гарантії безпеки в Закавказзі шляхом економічної співпраці країн регіону у так званому Кавказькому форумі співпраці, до якого не передбачалось включення Росії. Їй відводилась роль зацікавленої держави. Хоча співпраця Грузії з НАТО наприкінці 1990-х років активізувалась, Тбілісі зазначав, що не збирається ставити питання про вступ до альянсу, адже сподівався порозумітися з Москвою, яка залишалась ключовим елементом у розв'язанні абхазької та південно-осетинської проблем.

За підтримки ОБСЄ грузинське керівництво намагалось змусити Росію вивести з території Грузії свої військові бази, які вважало одним із чинників затягування процесу розв'язання конфліктів на своїй території. 1999 р. під час Стамбульського саміту ОБСЄ Москва підписала угоду, згідно з якою зобов'язувалась вивести до першого липня 2001 р. свої військові бази, розміщені поблизу Тбілісі та в Гудауті. Своє зобов'язання вона виконала. Водночас протягом 1999–2001 рр. між Росією і Грузією велись переговори про скорочення терміну перебування російських військ на базах в Ахалкалакі та Батумі. Перша сторона прагнула зберегти свою присутність ще протягом 10–14 років, а друга домагалась скоротити строки до 2–3 років. Через що сторони не дійшли згоди [12]. Тбілісі також поставив питання про оподаткування та орендну плату за російські воєнні бази на своїй території і вимагав компенсувати заподіяну ними країні шкоду. Крім того, Е. Шеварднадзе пропонував замінити російських миротворців в Абхазії на військові підрозділи інших країн, зокрема США, України, Туреччини. Це, на його погляд, дозволило б розв'язати проблему повернення до Абхазії грузинських біженців, яких відверто не пропускали російські солдати. Ці заходи мали зробити більш поступливим самопроголошений уряд Абхазії, адже до конфлікту в краю грузинів було в декілька разів більше, ніж абхазців та представників інших національних меншин. Проте такі домагання Тбілісі та його співпраця із Заходом лише дратували

Кремль, який продовжував підтримувати сепаратистів у Грузії.

Наступне загострення стосунків між Росією і Грузією відбулось наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років. Москва, взявши на себе роль посередника у врегулюванні конфліктів в Абхазії та Південній Осетії, вдавалась до так званих подвійних стандартів щодо грузинських територій. Вона встановила з Грузією візовий режим, але не дотримувалась його в стосунках із самопроголошеними Абхазькою та Південно-Осетинською республіками. Крім того, під час другої чеченської війни Росія звинуватила Тбілісі в підтримці чеченських бойовиків, оскільки, на її погляд, грузинська влада не перешкоджала їхньому проникненню на свою територію через російсько-грузинський кордон. Міждержавний конфлікт отримав назву Панкіського, від назви ущелини на території Грузії, у якій, на думку Кремля, переховувались чеченські терористи [13]. Звинувачення не мали підстав, адже Москві варто було самій з'ясувати, чим займалися на російсько-грузинському кордоні російські прикордонники, що допускали його незаконний перетин.

Насправді, Кремлю необхідно було знайти винуватця у не досить вдалий другій чеченській війні. На таку роль явно підходила Грузія. Остання відкинула російські звинувачення і водночас заявила про своє бажання вступити до НАТО. Разом з Баку Тбілісі виявив готовність надати в розпорядження Північноатлантичного блоку свою територію і об'єкти інфраструктури. У рамках натовської програми “Регіональна аерокосмічна ініціатива” Грузія та Азербайджан розпочали створення регіональної системи контролю за повітряним простором, що дозволить командуванню альянсу контролювати повітряний простір у Кавказькому регіоні. На реалізацію програми Грузія одержала 5 млн. доларів [14]. У червні 2001 р. на території Грузії вперше відбулись широкомасштабні воєнні навчання країн НАТО та його партнерів. Водночас президент Е. Шеварднадзе 2001 р. з трибуни Європарламенту в Брюсселі заявив про прагнення Грузії стати повноправним членом європейських і північноатлантичних структур. При цьому він зазначив, що його країна виступає за збереження стабільних партнерських відносин з Росією та іншими державами СНД [15]. Проте, щоб здійснити євроінтеграцію Тбілісі слід не тільки подолати економічну відсталість, а й врегулювати етнічні конфлікти на своїй території та налагодити стосунки з сусідніми державами.

Подальшому зближенню Грузії з НАТО дещо сприяли терористичні акти, що відбулись у США 11 вересня 2001 р. Після цих подій Вашингтон оголосив війну світовому тероризму. Москва не лише підтримала його ініціативу, а й пішла на тісну співпрацю з ними

в цій боротьбі. Після того США не стали більше заперечувати, що в Чечні Росії протистоять міжнародні терористичні організації. Водночас американці активізували свою діяльність із залучення Закавказьких республік до боротьби з терористами. Навесні 2002 р. вони розпочали здійснювати в Грузії спільну програму “Навчи і споряди”, у ході якої американські інструктори здійснювали перепідготовку підрозділів міністерства оборони Грузії та прикордонних частин. До програми також були залучені й інші держави НАТО, зокрема Туреччина, Німеччина та Великобританія [16].

Москва тим часом продовжувала звинувачувати Тбілісі в підтримці терористів. Вона явно хотіла скористатися складною ситуацією у світі і використати цей факт, щоб збільшити свою військову присутність на території Грузії. Восени 2002 р. російське керівництво фактично висунуло Тбілісі ультиматум. Кремль заявив, що коли Грузія не створить зони безпеки в районі російсько-грузинського кордону, то він залишить за собою право ввести на її територію свої війська. В. Путін направив звернення до генсека ООН, глав держав постійних членів Ради Безпеки ООН та лідерів країн ОБСЄ у зв'язку з можливими діями російської армії проти терористів, які базуються на грузинській території [17]. Заяви Тбілісі про те, що спостерігачі ОБСЄ, які перебували на зазначеній ділянці кордону разом з російськими спостерігачами, протягом двох років не зафіксували фактів порушення кордону та наявності терористів Москвою до увагу не брались. Проте звинувачення Кремля та його наміри загрожували їй втратою державного суверенітету.

У тій ситуації Шеварднадзе відправився за допомогою до США. Американський президент висловив готовність допомогти, адже справа йшла про терористів-бойовиків. Вашингтон, не вважаючи за необхідне консультуватися з Москвою, висадив у Тбілісі десант з 200 американських військових, які зайнялись підготовкою грузинських солдат для боротьби з терористами. Через кілька місяців грузинські силові структури здійснили зачистку Панкіської ущелини і взяли її під контроль. Так з'явилися в Грузії американські солдати, а Росія була поставлена перед фактом. Вашингтон, який явно зацікавлений у своїй військовій присутності в Грузії, продемонстрував Москві, що за подібної ситуації допомога дружній, а тим більше сусідній державі, значно корисніша, ніж погроза.

Після зазначених подій у листопаді 2002 р. на Паризькому самміті НАТО грузинське керівництво подало офіційну заяву про вступ країни до Організації Північноатлантичного блоку. 21 березня 2003 р. парламент Грузії ратифікував угоду про співпрацю у сфері оборони зі

США. Цей договір передбачає збільшення американської військової присутності в Грузії, зокрема техніки та озброєнь, а також вільне пересування територією республіки та імунітет для американських військових. Таких привілеїв не мають російські солдати й офіцери, що перебувають на воєнних базах в Грузії [18]. Унаслідок Тбілісі підтримав війну США проти Іраку в 2003 р., а його військові підрозділи беруть участь у миротворчих операціях в Косово, Іраку та Афганістані [19].

Чергове і, напевно, не останнє загострення російсько-грузинських відносин відбулось після листопадової “революції троянд” 2003 р. в Грузії. Її результатом стало повалення влади президента

Е. Шеварднадзе, якого звинуватили в причетності до фальсифікації парламентських виборів. Проте новий і наймолодший у світі президент Грузії М. Саакашвілі не змінив головного зовнішньополітичного курсу країни, який передбачає її інтеграцію в НАТО та ЄС. Перед М. Саакашвілі, як і перед його попередниками, постали ті ж самі надзвичайно важливі завдання – досягнення територіальної цілісності держави та відродження її економічного і військового потенціалу. Якщо з вирішенням двох останніх завдань президент, за підтримки Заходу, спроможний справитись, то з першим ситуація значно складніша. Однак, саме від розв’язання першого завдання залежить подальша всенародна довіра новому президенту і майбутнє Грузії. Пріоритетом для Саакашвілі в зовнішній політиці стала співпраця зі США у сфері безпеки. На Вашингтон він покладає головні сподівання на шляху досягнення територіальної цілісності країни. Під час свого першого візиту до США в лютому 2004 р. грузинський лідер почув від Дж. Буша бажані слова підтримки. Останній, зокрема, зазначив, що Москва повинна обов’язково вивести з грузинської території дві воєнні бази. Американський керівник також пообіцяв допомогти Грузії в нормалізації стосунків з Москвою [20].

Першим кроком М. Саакашвілі з реалізації головного завдання стала ліквідація автономії Аджарії. Лідер останньої – А. Абашидзе, мав амбіційні плани щодо перетворення Аджарської автономної республіки в суверенну державу, яка, на його погляд, повинна була мати рівноправні відносини з Тбілісі в рамках майбутнього конфедеративного устрою Грузії. Він явно не збирався виконувати розпорядження президента, зокрема, щодо ліквідації Міністерства державної безпеки автономної республіки, а навпаки формував нові військові підрозділи. Економічна блокада Аджарії з боку Тбілісі теж не дала результатів. Обидві сторони готувались до війни. Однак в останній момент втрутився Кремль. До столиці Аджарії м. Батумі

прилетів російський міністр оборони С. Іванов і після переговорів вивіз на літаку до Москви А. Абашидзе. Таким чином, вдалось уникнути ще одного кровопролиття. За цю послугу Кремля Тбілісі дозволив російським бізнесменам брати активну участь у приватизації об'єктів на території Аджарії. Поступка Москви значною мірою пояснюється тим, що партія Абашидзе – “Відродження” у ході парламентських виборів у Грузії березня 2004 р. не набрала прохідного балу і не потрапила до грузинського парламенту. А всі намагання Абашидзе довести міжнародним правовим організаціям і світовій спільноті, що вибори були сфальсифіковані, не знаходили належної з їхнього боку підтримки [21].

Наступним об'єктом грузинського президента стала Південна Осетія. Правда, Саакшвілі офіційно заявляв, що збирається повернути цю область, як і Абхазію, протягом наступних двох років і це буде його найбільше досягнення і, зокрема, перемога над Росією [22]. Проте ситуація в Південній Осетії загострилась уже влітку 2004 р. Причиною стали парламентські вибори в самопроголошеній республіці, які відбулись наприкінці травня 2004 р. Тбілісі намагався вплинути на їхні результати. Так, напередодні виборів у Південній Осетії активізував свою діяльність грузинський молодіжний рух “Кмара” (“Досить”), який до того відіграв помітну роль у поваленні режиму Е. Шеварднадзе, а потім глави аджарської автономії А. Абашидзе. Його дії викликали занепокоєння президента самопроголошеної республіки Е. Кокойти, який прагне добитися включення Південної Осетії до складу Росії. Він звичайно приклав максимум зусиль, щоб його партія “Єдність” набрала найбільшу кількість голосів під час виборів, що дозволить йому, як президенту, контролювати новий парламент. Щоб запобігти діяльності «Кмари», на територію грузинської Осетії з боку Росії проникали найманці та козаки, а російські миротворці, згідно з даними грузинської сторони, не чинили їм в цьому перешкод. На початку червня Тбілісі ввів на територію Південної Осетії поліцейські підрозділи, що призвело до збройних зіткнень, навіть з російськими миротворцями. Тоді Південна Осетія звернулась до Москви з офіційною заявою захистити її від можливої грузинської агресії, а також з проханням визнати її незалежність і включити до складу Російської Федерації (РФ). У Москві стали серйозно аналізувати можливості приєднання Південно-Осетинської невизнаної республіки до складу Росії. Після обговорення даного питання на засіданнях трьох думських комітетів з СНД було вирішено, що цей процес має відбуватися поступово, а головну роль у ньому повинен відіграти всенародний референдум, подібно

референдуму 1992 р., який схвалив рішення про приєднання самопроголошеної Південно-Осетинської республіки до СНД [23].

У цій ситуації Саакашвілі закликав Європу, на випадок війни в Південній Осетії, розглядати її як війну між Грузією та Росією. Хоча зазначав, що необхідно зробити все, щоб не допустити міжетнічного зіткнення. Він також звинуватив Росію в нападі на грузинську поліцію і засудив воєнну допомогу Москви самопроголошеній осетинській республіці. Разом з тим, Саакашвілі запропонував США, ЄС та ОБСЄ скликати міжнародну конференцію для розв'язання південно-осетинської проблеми. Проти виступила Росія [24]. У липні 2004 р. грузинський президент заявив, що залишає за собою право переглянути всі досягнуті раніше російсько-грузинські домовленості з урегулювання конфлікту в Південній Осетії, і, якщо вони не відповідають національним інтересам Грузії, денонсувати їх. Він також зазначив, що, незважаючи ні на що, не віддасть наказу про виведення грузинських поліцейських з Південної Осетії. Таким чином, Саакашвілі підтвердив своє прагнення застосувати силові методи для відновлення державної цілісності [25].

Водночас Тбілісі прагнув заручитися відчутною підтримкою Вашингтона і Лондона в грузино-осетинсько-російському конфлікті. Грузія висунула низку вимог, зокрема, здійснити перегляд мандатів російських миротворців у Південній Осетії та замінити їх миротворцями з ЄС і НАТО, а також провести демілітаризацію Південної Осетії. Грузинський уряд звинуватив РФ в тому, що з її території незаконно ввозиться зброя, проникають бандитські формування, а російська сторона недостатньо контролює російсько-грузинську ділянку кордону [26].

Конфронтація могла легко перерости в регіональну, адже в тій ситуації на підтримку Грузії виступила Туреччина. Прем'єр-міністр цієї країни Р. Ердоган відвідав Тбілісі і заявив, що його країна готова допомогти Грузії в розв'язанні південно-осетинської проблеми. За словами Р. Ердогана, якщо міжнародні організації ухвалять відповідні рішення, то Туреччина надасть Грузії свою допомогу в питаннях інтернаціоналізації миротворчих операцій у конфліктних зонах. Грузинський парламент відразу відреагував на пропозицію і підготував відповідний документ, у якому доводилась неефективність і недоцільність перебування в Південній Осетії російських миротворців, а уряд розпочав уживати заходи з метою інтернаціоналізації миротворчих сил у зоні грузинсько-осетинського конфлікту. Підключення Туреччини до подій у Південній Осетії означало втягування в конфлікт НАТО [27].

Однак, Вашингтон не підтримав Грузію в намаганні використати силові засоби чи політичний тиск для розв'язання конфлікту. Тоді склалася не досить сприятлива для США ситуація у світі. Зокрема, активізувались ірано-азербайджанські та ірано-російські контакти в зоні Каспійського моря, виникли труднощі під час будівництва нафтопроводу Баку-Тбілісі-Джейхан на території Грузії, складним було становище США в Іраку, де були підірвані трубопроводи, а головне відбулось значне подорожчання нафти на світовому ринку. У результаті американський представник на засіданні ОБСЄ заявив, що США виступає за мирне розв'язання грузинсько-осетинської конфлікту і розуміє, яка важлива роль у його врегулюванні належить Росії [28]. Після того конфронтація в регіоні поступово припинилась, російські бази, як і американські військові, залишились у Грузії.

Для російських журналістів і політологів ці факти стали підставою, щоб стверджувати, що Грузія отримала мир в обмін на право Росії мати свої військові бази на грузинській території. Вони також говорили про намагання Москви поділитися з Вашингтоном своїми "особливими" інтересами в СНД. Щодо Вашингтону, то його позиція багато в чому була обумовлена небажанням форсувати події. Доказом останнього є те, що в жовтні 2004 р. Грузія зробила два важливих зовнішньополітичних кроки. По-перше, вона домоглася включення до порядку денного Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) питання про стан грузинсько-російських відносин, а по-друге, Рада НАТО затвердила "індивідуальний план партнерства Грузії з НАТО". На такий рівень стосунків з Північноатлантичним альянсом не вийшла поки що жодна держава СНД [29].

Отже, з часів незалежності зовнішньополітичні цілі Грузії явно суперечили і суперечать зовнішній політиці Росії. Остання, проголосивши пострадянський простір своєю сферою впливу, не бажає появи біля власних кордонів вільних демократичних держав. Продовжуючи імперську політику, Кремль прагне поставити нові сусідні суверенні республіки в ту чи іншу форму залежності від себе, використовуючи при цьому будь-які чинники, зокрема міжнаціональні конфлікти.

Грузія, з приходом у 1992 р. до влади Е. Шеварднадзе, сподівалась порозумітися з Росією, вона йшла останній на явні поступки, але це не приносило позитивних результатів у розв'язанні внутрішніх проблем, до яких була причетна Москва. Остання своєю імперською політикою унеможлиблювала рівноправні відносини та відштовхувала від себе Тбілісі. Разом з тим, на початку 1990-х рр. Захід, не бажаючи погіршувати стосунки з Москвою через Грузію, не

поспішав підтримувати останню. Однак із середини 90-х років ХХ ст. економічна зацікавленість країн ЄС і НАТО Закавказзям як важливим регіоном, де містяться великі поклади нафти і газу, як міжнародним транспортним коридором, а згодом стратегічно важливою територією в плані боротьби зі світовим тероризмом, сприяли зближенню Грузії з європейськими та північноатлантичними структурами. Останні стали надавати Тбілісі політичну, економічну та воєнну допомогу і навіть тиснути на Росію, що спостерігалось під час самміту ОБСЄ в Стамбулі (1999 р.). Грузинське керівництво, відчуваючи підтримку, ставало сміливішим у стосунках з Кремлем. Воно домогалось виведення всіх російських воєнних баз зі своєї території та заміни російських миротворців на представників інших держав у зоні грузинсько-абхазького та грузинсько-осетинського конфліктів.

Найнебезпечнішою для Грузії стала Панкіська криза 2000–2002 рр., яку можна розглядати як останню та невдалу спробу Росії взяти під свій повний контроль територію грузинської республіки, покласти край її прагненню інтегруватися до НАТО і, таким чином, утвердитись самій в стратегічно важливому регіоні Закавказзя.

Москва зазнала поразки, а одним з її наслідків стала листопадова “революція троянд” 2003 р. в Грузії, яка повалила антидемократичний, близький до російського, режим Е. Шеварднадзе. Це однозначно зблизило Грузію зі США, адже зовнішня політика Вашингтона завжди спрямована на боротьбу з недемократичними режимами в будь-якій країні світу.

З приходом до влади Саакашвілі Тбілісі став проводити більш рішучу і тверду політику у взаємовідносинах з Москвою. Насправді грузинське керівництво, оновлене майже на сто відсотків, у відстоюванні державних інтересів перейшло в наступ. Тепер, маючи відчутну підтримку США та ЄС, Саакашвілі домогався від Росії якнайшвидше сісти за стіл переговорів для розв’язання абхазького, південно-осетинського та аджарського конфліктів. Першим досягненням нової влади стала ліквідація промосковського режиму А. Абашидзе в Аджарській автономній області.

Активізація грузинського керівництва у справі відновлення територіальної цілісності країни призвела влітку 2004 р. до чергового загострення грузинсько-російських відносин на території самопроголошеної Південно-Осетинської республіки, що мало не переросло у війну. У тій ситуації від досить поспішних і різких дій грузинське керівництво стримав Вашингтон. Перебуваючи не в найкращому політичному й економічному становищі, а також даючи

зелене світло на вступ Грузії до НАТО, США не бажали форсувати події.

Література

1. Див.: Андреев А. Драма Закавказья 1918-1921 гг. //Азия и Африка сегодня. – 2001. – № 7. – С. 5.
2. Борисов И. Грузино-осетинский конфликт //Азия и Африка сегодня. – 2001. – № 4. – С. 3.
3. Трифонов Е. Кавказские игры // Новое время. – 2003. – № 5. – С. 28.
4. Бондарев В. Чего хотят Россия и Грузия друг от друга // Независимая газета. Дипкурьер. – 2004. – 15 октября. – С. 10-11.
5. Там само. – С. 11.
6. Ашабадзе З. Россия-Грузия: проблемы и перспективы // Вопросы истории. – 2001. – № 10. – С. 138.
7. Чернявский С. «Великий шелковый путь» и интересы России // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. – № 6. – С. 96.
8. Зарубежные страны. История. Экономика. Политика. Международные отношения. 1998 –2003 гг. / Под ред. Я.М. Бердычевского. – Запорожье, 2003. – Вып. 1. – С. 128.
9. Стратегічні інтереси України в країнах чорноморського регіону та проблеми національної безпеки. – К.: Національний інститут
10. стратегічних досліджень. – 2001. – Вип. 7. – Серія “Зовнішньополітичні стратегії”.
11. Чигорин А. Российско-грузинские отношения. Что дальше? // Международная жизнь. – 2003. – № 5. – С. 41– 43.
12. Чернявский С. Южный Кавказ в планах НАТО // Международная жизнь. – 1998. – № 9. – С. 104.
13. Ашабадзе З. Россия-Грузия: проблемы и перспективы // Вопросы истории. – 2001. – № 10. – С. 138.
14. Абашидзе З. Грузия-Россия Новый этап отношений // Европа: смена вех? – М.: Наука, 2002. – С. 192 – 196.
15. Чернявский С. Российская дипломатия в Закавказье // Свободная мысль. – 2000. – № 8. – С. 40 – 42.
16. Зарубежные страны. История. Экономика. Политика. Международные отношения. 1998 – 2003 гг. / Под ред. Я.М. Бердычевского. – Запорожье, 2003. – Вып. 1. – С.129.

17. Чигорин А. Вказ. праця. – С. 50 – 53.
18. Зарубежные страны. История. Экономика. Политика. Международные отношения. 1998 – 2003 гг. / Под ред. Я.М. Бердычевского. – Запорожье, 2003. – Вып. 1. – С. 131 – 132.
19. Чигорин А. Вказ. праця. – С. 56 – 60.
20. Симонян Ю. Грузинские солдаты пройдут афганскую школу // Независимая газета. – 2004. – 2 сентября. – С. 5.
21. Дружба через посредника // Независимая газета. – 2004. – 27 февраля. – С. 5.
22. Симонян Ю. Абашидзе проиграл, но не смирился // Независимая газета. – 2004. – 1 апреля. – С. 5.
23. Симонян Ю. Саакашвили дал себе два года на возврат Абхазии // Независимая газета. – 2004. – 7 апреля. – С.1, 5.
24. Байкова Е., Гордиенко А. Эдуарду Кокойты оставляют шанс // Независимая газета. – 2004. – 16 июня. – С. 1, 3.
25. Симонян Ю. Саакашвили говорит о войне, но готовится к миру // Независимая газета. – 2004. – 25 августа. – С. 1,9.
26. Гордиенко А. Саакашвили говорит о возможности войны // Независимая газета. – 2004. – 21 июля. – С. 5.
27. Симонян Ю. Это будет вооруженный конфликт между Грузией и Россией // Независимая газета. – 2004. – 12 июля. – С. 6.
28. Гордиенко А., Плугатарев И. Москва теряет инициативу в зоне южноосетинского конфликта // Независимая газета. – 2004. – 13 августа. – С. 1, 4.
29. Мухин В. Мир для Грузии в обмен на военные базы // Независимая газета. – 2004. – 16 августа. – С. 1, 6.
30. Независимая газета. – 2004. – 2 ноября. – С. 5.

В данной статье освещается влияние геополитической ситуации в Закавказье на внешнюю политику Республики Грузии. В работе показаны изменения в отношениях между Грузией и Российской Федерацией в контексте грузино-южноосетинского, грузино-абхазского и грузино-аджарского конфликтов, а также рассмотрены факторы, которые способствовали расширению и углублению, прежде всего, военно-политического сотрудничества грузинского государства с НАТО и странами Европейского Союза в 90-х годах XX – в начале XXI вв.

Ключевые слова: сепаратизм, автономия, конфликт, переговоры, сотрудничество, партнерство, соглашение, территориальная целостность, самопровозглашенная республика, терроризм,

Организация по Безопасности и Сотрудничеству в Европе (ОБСЕ), Европейский Союз (ЕС), Североатлантический альянс (НАТО).

Influence of geopolitical situation in Caucasus on Georgia's foreign policy is illustrated in this article. Follow the changes in relations between Georgia and the Russian Federation in the context of solving Georgian-South Ossetian, Georgian-Abkhazian and Georgian-Adzharian conflicts, but also examined conditions, which have caused broadening and deepening of military-political cooperation between Georgia and the NATO and the EU countries during 90s of XX century – early XXI.

Key words: Separatism, autonomy, conflict, negotiations, cooperation, partnership, agreement, territorial integrity, self-declared republic, terrorism, Organisation on Security and Cooperation in Europe (OSCE), European Union (EU), North Atlantic Treaty Organisation (NATO).